

ДО 80-РІЧЧЯ ІЗ ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПРОФЕСОРА ШЕВЧЕНКА АНДРІЯ МУСІЙОВИЧА

5 грудня 2009 року виповнилося 80 років із дня народження відомого вітчизняного вченого у галузі гігієни праці і професійної патології, який зробив вагомий внесок у теорію і практику гігієнічної науки та в розвиток вітчизняної вищої медичної освіти, доктора медичних наук, професора Шевченка Андрія Мусійовича.

Усе його творче життя і трудова діяльність нерозривно пов'язані із профілактичною медициною і спрямовані на охорону здоров'я працюючих, профілактику професійної патології.

Після закінчення в 1953 році санітарно-гігієнічного факультету Київського медичного інституту імені О.О. Богомольця А.М. Шевченко вступив до аспірантури при Київському науково-дослідному інституті гігієни праці і профзахворювань, а після її закінчення і успішного захисту кандидатської дисертації «Вопросы профилактики силикоза при добыче кварцитов открытым способом» був направлений Міністерством охорони здоров'я України до Криворізького науково-дослідного інституту гігієни праці і профзахворювань. У цьому інституті А.М.Шевченко з 1956 року по 1972 рік пройшов творчий шлях від завідувача лабораторії, відділу, заступника директора з наукової роботи до директора інституту.

За результатами наукових досліджень ролі фізико-хімічних властивостей аерозолів, які утворюються у підземних гірських виробках та на поверхневих об'єктах підприємств гірничорудної промисловості, у патогенезі пневмоконіозів А.М. Шевченко підготував та успішно захистив в 1969 році дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук «О роли некоторых физико-химических свойств пыли предприятий горнорудной промышленности в развитии пневмоконіоза». Ним особисто і під його керівництвом були проведені ґрунтовні комплексні дослідження умов праці та професійної захворюваності працівників залізорудних шахт та гірничозбагачувальних комбінатів, а також підприємств по видобуванню та збагаченню руд рідкісних металів; вивчено в експерименті патогенетичну роль фізико-хімічних властивостей промислових аерозолів у розвитку силикозу; розроблено методичні підходи та проведені дослідження щодо гігієнічної оцінки нових гірни-

чих машин і механізмів на етапах їх розробки та промислового виробництва.

А.М. Шевченко є одним із засновників учення про етіологію і патогенез пневмоконіозу, розробником комплексу профілактичних заходів на гірничозбагачувальних комбінатах і шахтах Криворізького залізорудного басейну, впровадження яких дозволило суттєво знизити рівень захворюваності на силикоз та сидеросиликоз у працівників галузі.

В 1972 році професора А.М. Шевченка було обрано за конкурсом на посаду завідувача кафедри гігієни праці і професійних захворювань Київського медичного інституту імені О.О. Богомольця (нині — кафедра гігієни праці і професійних хвороб Національного медичного університету імені О.О. Богомольця). З того часу уся його подальша творча і трудова діяльність пов'язана з цією кафедрою. На посаді завідувача кафедри він плідно працював до 1993 року, а потім перейшов на посаду професора кафедри, на якій працював до виходу на заслужений відпочинок в 2008 році.

Очолити кафедру, професор А.М. Шевченко, завдяки своїм здібностям та притаманній йому працелюбності, досить швидко оволодів усіма особли-

востями педагогічної діяльності у вищому навчальному медичному закладі. Одночасно велику увагу він приділяв і науковій діяльності кафедри.

В ті роки в електротехніку, радіо-, приладо-, судно-, літако- і ракетобудування, машинобудівельну, хімічну та інші галузі промисловості почали широко впроваджуватись пластичні маси і полімери. В зв'язку з цим виробництво вказаних багатоконпонентних хімічних продуктів, які складаються з високомолекулярних сполук, пластифікаторів, стабілізаторів, отверджувачів, каталізаторів, ініціаторів, інгібіторів, барвників і наповнювачів, із року в рік зростало. Відповідно збільшувалася і кількість працівників, які були зайняті промисловим виробництвом і переробкою полімерів і пластичних мас. Велика різноманітність хімічних речовин і сполук, що використовувались при одержанні полімерних структур, особливості технологій їх виготовлення обумовлювали характер і ступінь забруднення повітря виробничих приміщень парами, газами і пилом різноманітних токсичних хімічних речовин. Це створювало небезпеку виникнення патологічних змін в організмі людей, зайнятих в цих виробництвах. Гігієнічні особливості їх умов праці залежали від видів продукції, що вироблялись, та технологічних особливостей процесів їх виготовлення.

А.М. Шевченко швидко зрозумів всю важливість і невідкладність вирішення проблеми профілактики негативного впливу полімерів і пластичних мас на працівників, зайнятих їх промисловим виробництвом і переробкою. Тому за його ініціативою та безпосереднім керівництвом в 1972 році було започатковано новий актуальний і перспективний науковий напрямок кафедри — гігієна і токсикологія полімерів і пластичних мас.

Починаючи із цього часу, на кафедрі широко проводяться багатопланові ґрунтовні фізіолого-гігієнічні дослідження умов праці на підприємствах з промислового виробництва та переробки різних синтетичних полімерів і пластичних мас (епоксидних, полівінілхлоридних, фенол-формальдегідних та інших). Здійснюються також багаточисельні експериментальні дослідження на лабораторних тваринах із вивчення токсичних властивостей нових промислових синтетичних полімерів і різних композицій на їх основі. Встановлюються механізми шкідливої дії на організм хімічних речовин, що входять до складу різних полімерних композицій. Для успішного вирішення цієї актуальної гігієнічної проблеми Андрієм Мусійовичем була створена на

кафедрі наукова лабораторія із проведення досліджень по токсикології і гігієні праці при синтезі та застосуванні вказаних складних промислових хімічних сполук. Для її оснащення було придбано сучасне на той час обладнання і прилади. Було створено необхідне методичне забезпечення проведення експериментальних токсикологічних і виробничих фізіолого-гігієнічних досліджень.

З ініціативи А.М. Шевченка значно розширюється співпраця викладачів-гігієністів і профпатологів, підвищуються науково-педагогічні можливості та лікувальна робота курсу професійних захворювань, який був заснований при кафедрі в 1960 році з ініціативи академіка Г. Х. Шахбазяна. У клініці профпатології відкривається очна аспірантура, інтернатура. А.М. Шевченко широко залучає викладачів-профпатологів до виконання як бюджетної, так і госпродогвірної наукової роботи. Виконуються ряд поглиблених клінічних обстежень робітників, що працюють на підприємствах полімерних сполук і резиново-технічних виробів, шляхом організації комплексних виїздів гігієністів і профпатологів на відповідні підприємства України. У цей час спільними зусиллями викладачів-гігієністів і профпатологів багато видається методичних рекомендацій, інформаційних листів і нормативних документів.

Під керівництвом професора А.М. Шевченка були удосконалені методичні підходи до гігієнічного нормування комплексів летких компонентів, що виділяються з полімерних матеріалів і аерозолів дезінтеграції цих матеріалів. Вперше в гігієнічній практиці був впроваджений принцип нормування сумішей летких речовин відносно постійного складу за їх провідним компонентом.

З ініціативи і під науковим керівництвом професора А. М. Шевченка, у період з 1972 року по 1993 рік, коли він очолював кафедру, була виконана велика кількість держбюджетних і госпрозрахункових науково-дослідних робіт із проблеми профілактики негативного впливу полімерів і пластичних мас в умовах їх промислового виробництва і переробки. За результатами цих наукових досліджень були підготовлені та захищені 2 докторські та 6 кандидатських дисертацій співробітниками кафедри та аспірантами. З цієї проблеми були підготовлені та опубліковані дві монографії: Шевченко А.М., Борисенко Н.Ф., Пушкарь М.П. «Гігієна труда в производстве полимеров и пластмас» (1978) і Шевченко А.М., Яворовский А.П.

«Профилактика профинтоксикаций при производстве и применении эпоксидных смол» (1985).

Результати виконаних широкомасштабних токсиколого-гігієнічних досліджень, перш за все епоксидних смол і матеріалів на їх основі (А.М. Шевченко, О.П. Яворовський, М.І. Веремей, М.І. Бойко), а також комплексних виробничих фізіолого-гігієнічних досліджень умов праці та стану здоров'я працівників підприємств з виробництва і переробки епоксидних, фенол-формальдегідних смол, полівінілхлоридних та інших видів синтетичних полімерних матеріалів, в проведенні яких під керівництвом А.М. Шевченка брали участь усі співробітники кафедри, поставили кафедру в ранг наукового центру з теоретичної і практичної розробки проблеми токсикології синтетичних полімерів і пластмас, а також гігієни праці робітників, зайнятих промисловим виробництвом і переробкою цих складних хімічних продуктів.

Поряд із цим на чолі з А.М. Шевченком продовжувались і традиційні для кафедри наукові дослідження з проблем токсикології і гігієни хімічних засобів захисту рослин, а також гігієни праці жінок. Під його керівництвом і безпосередній участі були розроблені інструктивно-методичні матеріали щодо здійснення запобіжного та поточного санітарного нагляду в промисловості та сільському господарстві. З цього ж питання професором А.М. Шевченком у співавторстві з Н.Ф. Борисенком, М.П. Пушкарем була видана монографія «Санитарный надзор в промышленности» (1981).

В ході виконання ряду госпдоговірних науково-дослідних робіт на підприємствах нафтохімічної промисловості (відповідальний виконавець — доцент Г.О. Гончарук) при проведенні гігієнічних досліджень і вивченні стану здоров'я працюючих велика увага приділялась вирішенню проблеми оздоровлення умов праці жінок, питома вага яких на даних промислових підприємствах була дуже значна. Комплексні виробничо-гігієнічні дослідження були проведені на Чернівецькому і Лисичанському заводах гумово-технічних виробів, Кременчуцькому сажовому заводі. Вивчення умов праці і стану здоров'я жінок проводились також на Никитівському ртутному комбінаті у Донецькій області та на ряді підприємств електроізоляційного виробництва.

Результати виконаних масштабних виробничих і експериментальних досліджень були покладені в основу розробки комплексу необхідних заходів

профілактики негативного впливу хімічних виробничих чинників на працюючих жінок. Ці матеріали були представлені на секцію «Гігієна праці жінок» Всесоюзної проблемної комісії і враховані при розробці Міністерством охорони здоров'я СРСР нормативних документів щодо попередження негативного впливу на репродуктивну функцію жінок шкідливих виробничих чинників.

Результати наукових досліджень А. М. Шевченка, О. П. Яворовського, М. І. Веремей, М. І. Бойка та інших співробітників кафедри, окрім наукового і теоретичного, мали і велике практичне значення. Вони дозволили науково обґрунтувати гранично допустимі концентрації груп епоксидних смол, клеїв та інших складних композицій на основі епоксидних смол. Були розроблені і затверджені «Санитарные правила для производств синтетических полимерных материалов и предприятий по их переработке» (№ 4783-88), «Санитарные правила при работе с эпоксидными смолами и пластмассами на их основе» (№ 5159-89), методичні вказівки «Гигиенические требования к производству поливинилхлоридных пластифицированных пленок» (1975), «Гигиенические требования к электрокерамическим производствам» (1975), методичні рекомендації «Методические рекомендации по профилактике профессиональной патологии в производстве эпоксидных соединений и пластмасс на их основе» (1979), «Гигиенические требования к условиям труда и профилактика заболеваний работающих в производстве эпоксидных смол и пластмасс на их основе» (1988), «Методические указания по проведению санитарного обследования промышленного предприятия и оценке медико-профилактического обслуживания рабочих» (1989), «Оздоровление условий труда и профилактика заболеваемости на предприятиях по получению и переработке поливинилхлорида» (1986).

Шевченко А.М., Яворовський О.П. і Веремей М.І. брали участь в розробці та були співавторами Держстандарту України 2093-92 «Смоли епоксидно-діанові неотвержені. Технічні умови». У співавторстві Шевченком А.М. був розроблений «Способ определения сенсibilизации к эпихлоргидрину» (А.с. 1783441).

Особисті наукові розробки професора А.М. Шевченка та керованої ним кафедри неодноразово відмічались медалями і дипломами на ВДНГ УРСР та на Республіканських конкурсах кращих НДР, виконаних в вищих навчальних закладах України.

Професор А.М. Шевченко зробив суттєвий внесок у вдосконалення системи підготовки медичних кадрів для органів та закладів державного санітарного нагляду. А.М. Шевченко – один з авторів програм і навчальних планів з гігієни праці, післядипломної підготовки спеціалістів в інтернатурі і магістратурі, кваліфікаційних характеристик лікаря-гігієніста-епідеміолога, «Положення про базову санітарно-епідеміологічну станцію». Під його редакцією та за авторською участю видано навчальний посібник «Руководство к практическим занятиям по гигиене труда» (К., Вища школа, 1986); підручник «Гігієна праці» (К., Вища школа, 1993), що отримали високу оцінку студентів і спеціалістів.

У 2000 році вийшло у світ друге доповнене видання підручника «Гігієна праці» (К., Інфотекс, 2000), а в 2005 році за редакцією і авторством А.М. Шевченка видано фундаментальний навчальний посібник «Гігієна праці. Методи досліджень та санітарно-епідеміологічний нагляд» (Вінниця, Нова книга, 2005).

Багато сил і уваги А. М. Шевченко приділяв підготовці наукових кадрів. Під його керівництвом виконано і захищено 13 кандидатських і 4 докторських дисертації.

Висока культура, ерудиція, коректність, доброзичливість, відкритість, готовність допомогти завоювали глибоку повагу і любов до професора А.М. Шевченка студентів, чисельних учнів і колег. Його лекції для студентів відрізнялися широкою прийнятністю, насиченістю, науковою новизною та практичною спрямованістю.

Великий досвід наукової та виховної роботи широко застосовувався професором А.М. Шевченком у громадській роботі. Він активно працював як член Проблемної комісії МОЗ та АМН України «Гігієна праці та профзахворювання», Центральної проблемної науково-методичної комісії з викладання гігієнічних дисциплін. Протягом десятиріч був членом редколегій ряду наукових журналів.

Значні досягнення у науковій і педагогічній діяльності професора А.М. Шевченка неодноразово відмічались урядом і органами місцевої влади. Він нагороджений двома орденами Трудового Червоного прапора (1971 р., 1981 р.), медалями (1970 р., 1975 р., 1983 р.), Почесними грамотами Міністерства охорони здоров'я України (1999 р., 2004 р., 2008 р.), Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР (1991 р.), Подякою голови Київської міської державної адміністрації (2001 р.), Грамотою Головного Управління освіти і науки Виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) (2008 р.).

Кафедра продовжує та примножує кращі традиції, які були започатковані завідувачем кафедри професором А.М. Шевченком, – принциповість, безкомпромісність у відстоюванні інтересів здоров'я працюючого населення, шляхетність у людських стосунках.

Професор А.М. Шевченко зустрів свій ювілей у доброму настрої і має багато творчих задумів. Перебуваючи після 56-річної самовідданої наукової, педагогічної та громадської діяльності на заслуженому відпочинку він підтримує тісний зв'язок з кафедрою, є членом Спеціалізованої вченої ради Д.26.003-01 «Гігієна та професійна патологія (медичні науки). Соціальна медицина. Вірусологія (медичні науки). Мікробіологія (медичні науки)», а також редакційної ради кількох наукових журналів, редагує наукові видання. Бере активну участь у підготовці третього видання підручника «Гігієна праці».

Бажаємо дорогому ювілярові професору Андрію Мусійовичу Шевченку міцного здоров'я, щастя, творчого натхнення, нових наукових звершень, родинного затишку, благополуччя та довголіття.

*Національний медичний університет
імені О.О.Богомольця
Кафедра гігієни праці і професійних хвороб
Завідувач кафедри член-кореспондент АМН України
професор О.П. Яворовський*